

Čo nebolo vo Winczerovej bilancii

MILAN ŽITNÝ

Ad Pavol Winczer: Bilancovanie činnosti Literárnovedného ústavu a obzretie sa za dávny Bakošovým ústavom

Významný slovenský polonista Pavol Winczer (1935 – 2014) sa v jednej z kapitol svojej poslednej knihy *Skladanie minulosti (evokácie a skice)*, ktorá vyšla ako titul z edície Knižnice časopisu World Literature Studies, vrátil k minulosti disciplíny a k osudu Ústavu svetovej literatúry a jazykov SAV (ďalej aj ako ÚSvLJ SAV), zrušeného roku 1973 a zlúčeného s Ústavom slovenskej literatúry SAV do novozaloženého Literárnovedného ústavu SAV (ďalej aj ako LVÚ SAV).

Pri komentovaní Winczerovho bilancovania vychádzam z potreby doplniť ho, a tým korigovať jeho do istej miery predpojatú interpretáciu faktov. Je totiž zrejme, že Winczer sa nezamýšľal nad genézou procesov, ktoré viedli k zlikvidovaniu Ústavu svetovej literatúry a jazykov SAV. Bral ho ako fakt. Príkaz na zrušenie Ústavu svetovej literatúry a jazykov SAV však podľa všetkého vyšiel z Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska, ktorému bol v atmosfére normalizácie trňom v oku najmä pre predmet bádania – výskum zahraničných literatúr, ale aj pre personálne zloženie. Na čele ústavu stál profesor Mikuláš Bakoš, ktorý bol od začiatku 70. rokov ťažko chorý. Bakoš bol v očiach vrchnosti navyše persona non grata. Hovorí o tom Július Pašteka, keď v tejto súvislosti spomína dojmy Jozefa Felixu, ktorý bol na pohrebe Mikuláša Bakoša: „V roku 1972 Felix sa vrátil z pohrebu Mikuláša Bakoša, niekdajšieho svojho šéfa, celkom otrávený. Pobúrilo ho, že tí, čo ho zaživa kritizovali, nad truhlou ho vychvaľovali – bolo to pokrytectvo.“ (Pašteka 2014, 29) Július Pašteka správne konštatuje, že „na Slovensko zaľahol tuhý mráz tzv. normalizácie; zároveň sa obnovila obava pred ‚kozmpopolitizmom‘, pred propagovaním západnej ‚dekadencie‘ a ‚reakčností‘. Slovom, bol to zhuk najnečakanejších nešťastných náhod. Výdatne poslúžili neprajným dogmatikom.“ (Tamže)

„Neprajní dogmatici“ po Bakošovej smrti v júni 1972 začali podľa mňa okamžite konať – s veľkou pravdepodobnosťou za celým procesom stálo normalizačné Predsedníctvo SAV pod kuratelou Ústredného výboru KSS. Fúzia s Ústavom slovenskej literatúry SAV bola jedným z riešení – zrejme pôsobil vzor z Prahy, kde jestvoval Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV. Približne rok trvalo vyrovnávanie sa so zámerom, o ktorom sa postupne dozvedali pracovníci Bakošovho ústavu. Súčasťou boli rokovania s predsedníctvom. Zúčastňoval sa na nich ukrajinja Michal Molnár,

po Bakošovej smrti poverený vedením ÚSvLJ SAV. Jeho argumenty za zachovanie ústavu podporoval široký aktív vedeckých pracovníkov, napriek tomu sa zrušenie ústavu nezadržateľne blížilo.

Varšavský kongres slavistov – zúčastnili sa na ňom pracovníci z oboch ústavov SAV – predstavoval prvú neformálnu platformu vzájomných stretnutí. V lete 1973 sme sa po prvý raz stretli s predstaviteľmi Ústavu slovenskej literatúry SAV – s Karolom Rosenbaumom a inými vo Varšave. To už sa vedelo, že spojenie dvoch ústavov a vytvorenie nového ústavu – Literárnovedného ústavu SAV – je naplánované na 1. 8. 1973.

Z ÚSvLJ SAV bolo však treba odčleniť rusistické lexikografické oddelenie, ktoré pracovalo na viacväzkovom Slovensko-ruskom slovníku. To prešlo do Jazykovedného ústavu SAV. Zároveň bolo treba zabezpečiť logistiku presťahovania rozsiahlych knižničných fondov i materiálov spojených s koncipovaním a prípravou tohto slovníka (lístkové katalógy, excerpované texty a pod.). Sťahovanie knižnice na Konventnú 13, kde už fungoval Ústav slovenskej literatúry SAV, trvalo niekoľko týždňov. Sťahovanie pracovníkov sa odohralo v podstatne kratšom čase, a tak sme jeseň 1973 trávili už v budove na Konventnej.

V riadiacej štruktúre nového ústavu tvorili vedenie títo pracovníci: Karol Rosenbaum – riaditeľ (1973 – 1985), Stanislav Šmatlák – zástupca riaditeľa (1973 – 1982). K tomu treba prirátať Ivana Cvrkala, ktorý sa stal vedeckým tajomníkom. Cvrkal bol jediným zástupcom Bakošovho ústavu, ktorý zastával významnejšiu riadiacu funkciu.

Niekoľko základných údajov. Ústav mal tri výskumné oddelenia: oddelenie teórie literatúry – vedúcim bol v rokoch 1973 až 1979 Daniel Okáli, neskôr František Miko; oddelenie literárnej histórie – vedúci Břetislav Truhlář v rokoch 1973 – 1989; oddelenie súčasnej literatúry – vedúci Valér Peško. Súčasťou ústavu bola knižnica, ktorá obhospodarovala fondy oboch zlúčených ústavov. Na jej čele bola Katarína Králová.

Treba dodať, že v roku 1973, teda krátko po straníckych čistkách, bolo nepredstaviteľné, aby vedúce funkcie zastávali nestraníci. V prípade Literárnovedného ústavu SAV sa tak stalo, keďže Stanislav Šmatlák nebol členom strany. Dodám, že nad Karolom Rosenbaumom visel Damoklov meč tzv. straníckeho trestu, ktorý dostal za rozhovor s nóorskymi médiami v auguste 1968, keď bol na študijnom pobyte v Nórsku. Rosenbaum si trest „odpykal“ niekedy koncom 70. rokov, keď mu bol „vymazaný“. Situácia v novom ústave bola spočiatku pomerne napätá, keďže svetovisti stratili organizačnú identitu a boli rozdelení do troch uvedených oddelení. Vedenie nového ústavu sa napriek všetkému usilovalo postaviť nosný výskumný program, čo sa mu nie vždy darilo.

Pavol Winczer sa pri koncipovaní spomienok spoliehal na vlastnú pamäť. Nevychádzal zo súvekých materiálov – časopisov a pod., ba neopieral sa ani o materiály, ktoré vznikli po roku 1989 – zborníky z konferencií, bilancie vývoja. Príznačné je i to, čo Winczer vo svojom príspevku vynechal. Okrem iného nezaevidoval konflikt Rosenbaumovho vedenia s vrchnosťou v súvislosti s časopisom *Slavica Slovaca*. Časopis priniesol v 4. literárnovednom čísle 1976 blok prác nitrianskych bádateľov, vrátane štúdie Viliama Oberta *K interpretácii textu, medzitextových vzťahov a štýlu sva-*

dobných telegramov (Obert 1976, 369 – 377). Obert tu v nadväznosti na Popovičovú prácu *Text a metatext. Typológia medzitextových vzťahov ako predmet umenovedných výskumov* sleduje text, štýl a medzitextové vzťahy svadobných telegramov a usiluje sa odhaliť niektoré základné vzťahy, ktoré „vystupujú do popredia v súvislosti s typológiou folklórnych zložiek textu a s interpretáciou jeho štýlových a metatextových javov.“ (Tamže, 377) Súčasťou Obertovho záberu je rozsiahly korpus svadobných telegramov s neraz vtípnymi a mierne erotickými motívmi. Toto neušlo pozornosti augurov a čoskoro nasledovali prvé konkrétne postihy. Vymenilo sa vedenie redakcie časopisu – Anton Popovič bol z postu hlavného redaktora odvolaný a na jeho miesto bol počnúc tretím číslom roku 1977 vymenovaný Jozef Ružička. V rámci ústavu sa konala schôdza, na ktorej sa preberala kritika redakcie za uverejnenie Obertovej štúdie. Pre Nitrana Oberta to znamenalo zákaz publikovať v časopise *Slavica Slovac*. Pre ďalšie osudy LVÚ SAV bol tento konflikt akýmsi varovaním pred tým, čo môže pracovisku hroziť v budúcnosti.

Niekoľko mesiacov po afére so *Slavicou Slovacou* zahrnelo opätovne, a to v súvislosti s úmrtím a pohrebom Jozefa Felixa. Jozef Felix pracoval od roku 1974 v ústave, kam ho pozval Karol Rosenbaum. Tým sa vyriešila Felixova neistá existenčná situácia. Keď v apríli 1977 pochovávali Felixa v Slávičom údolí, „neznamenalo to upokojenie jeho prípadu. Naopak, oficiálni predstavitelia s nevôľou prijali rozhodnutie pani Felixovej pochovať manžela bez rozlúčky niekoho z univerzity či akadémie. ... Stačila knážská rozlúčka a Valachova recitácia z Danteho.“ (Pašteka 2014, 29) Najmä fakt, že šlo o cirkevný pohreb, pohoršil vrchnosť.

Pavol Winczer v podstate obišiel ústredný príbeh LVÚ SAV v 70. rokoch minulého storočia, príbeh *Slovníka slovenskej literatúry*. Slovník koncipovaný na štyri zväzky vznikol od začiatku 70. rokov najskôr v ÚSIL SAV, neskôr v novom LVÚ SAV. Tento projekt sústreďoval na seba podstatné pracovné kapacity, a preto vedenie ústavu určite privítalo, keď sa do práce zapojila aj desiatka pracovníkov z Bakošovho ústavu.

Slovník obsahoval tritisíc personálnych a vecných hesiel. Jeho cieľom bolo podať „relatívne úplný súbor vedeckých informácií o autoroch a vybraných reáliách z vývinu slovenskej literatúry od jej historických počiatkov po súčasnosť“ (Rosenbaum 1979, 5). Autori pokladali tento slovník za „organický vedecký doplnok k päťzväzkovým *Dejinám slovenskej literatúry*“ (tamže). Materiál 1. zväzku *Slovníka slovenskej literatúry* bol zásadne spracovaný k dátumu 31. 12. 1976. Do decembra 1979 potom trvalo jeho redakčné, typografické a ďalšie spracovanie.

Čo sa týka výberu autorských hesiel, redakcia do slovníka so zreteľom na princíp relatívnej úplnosti zaradila aj prekladateľov, čo poskytlo priestor najmä svetovistom. Pristavím sa v tejto súvislosti pri Winczerovom tvrdení, že vedenie ústavu „nútilo inonárodných filológov plniť aj čisto slovakistické úlohy. Išlo pritom nielen o osobné heslá do *Slovníka slovenskej literatúry*.“ (Winczer 2014, 99) Ako som naznačil vyššie, Winczera práca na slovníku vlastne nemohla zaťažiť – na prvom zväzku totiž neparticipoval (nie je uvedený medzi jeho autormi), pričom do ostatných troch zväzkov mal celkovo vypracovať šesť hesiel – Jana Kantorová-Báliková, Hana Košková, Alojz Nociar, Pavol Suržin, Ivan Štrpka a Ján Turan. (Šmatlák 1989, 562) Išlo o zanedbateľnú časť jeho rozsiahlych vedeckých aktivít zo 70. rokov minulého storočia, ako

o tom svedčí bibliografia jeho prác. (Tá je v spracovaní Veroniky Čejkovej obsiahnutá v publikácii Winczer 2014, 138 – 167.)

Editor slovníka Karol Rosenbaum sa v úvode venuje skupinám autorov, ktorí mohli predstavovať potenciálne riziko. Do slovníka boli totiž zaradení aj spisovatelia, ktorí emigrovali, avšak „iba tí, ktorí začali tvoriť a publikovať doma a ktorých diela majú väčší či menší význam pre poznanie slovenskej literatúry“. (Rosenbaum 1979, 7) Druhou problémovou skupinou boli spisovatelia, „ktorí sa v krízových rokoch dopustili ideologických a politických chýb“. (Tamže) Tu autori slovníka pri písaní hesiel vychádzali „z dokumentu Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. Zjazde KSČ (1970) a z analytických správ schválených na zjazdoch umeleckých zväzov r. 1972“. (Tamže)

Keď sa po zhruba desaťročnej práci dostal materiál prvého zväzku do tlače, nik nepredpokladal, že sa projekt skončí fiaskom. Prvé výtlačky v kvalitnej typografickej úprave formátu A4 prišli do knižnej siete v decembri 1979. V závere roka 1979 bol však celý náklad – 30 000 výtlačkov (!) – zabavený a vzápätí zošrotovaný.

Nasledovali postihy, zvolávali sa celoustavné schôdze a na jednej z nich, ktorá mala charakter tribunálu, vystúpil s agresívnym referátom tajomník ÚV KSS Ludovít Pezlár. Šlo o bytie a nebytie ústavu. Bolo treba vyvodiť dôsledky a o tých rozhodoval opäť ÚV KSS. Nasledovali sebakritické reakcie riaditeľa LVÚ SAV a ostatných vedúcich projektu, ktorí zároveň uvažovali, ako zachrániť aspoň fragmenty slovníka.

Z vyše stovky spoluautorov 1. zväzku slovníka – jeho autorský kolektív je uvedený na s. 13 – tu z pôvodného kolektívu Bakošovho ústavu figurujú ako spoluautori Dionýz Ďurišin, Ladislav Franek, Jozef Hvišč, Rudolf Chmel, Zlatko Klátik, Soňa Lesňáková, Ema Panovová, Dušan Slobodník, Karol Tomiš, Libuša Vajdová, Milan Žitný. To značí, že svetovisti tvorili približne desatinu autorského kolektívu.

Toto všetko Pavol Winczer nespomína. Sústredil sa len na niekoľko poznámok o „nanovo cenzurovanej podobe“ slovníka. (Winczer 2014, 91) Aj tu treba jeho vide-
nie situácie korigovať. Takmer päť rokov trvalo, kým v roku 1984 vo vydavateľstve Obzor vyšla oklieštená verzia slovníka, teda dvojzväzková *Encyklopédia slovenských spisovateľov*. Hoci sa v jej úvode konštatuje, že „konečným dátumom platným pre spracovanie materiálu Encyklopédie slovenských spisovateľov bol 31. december 1980“ (ESS 1984, 9), treba si uvedomiť, že text tejto okyptenej verzie bol pred tlačou podrobený opakovaným revíziám a supervíziám. Oficiálnymi vedeckými recenzentmi boli národný umelec Vladimír Mináč a akademik Viliam Plevza, riaditeľ Ústavu dejín KSS. Vyššie postavených recenzentov si sotva možno predstaviť. V situácii ústavu išlo o bytie a nebytie, a tak aj záštitu nad encyklopédiou prevzali najvyššie authority, ktoré museli obstať pred argusovským pohľadom Pezlára a jeho kamarily.

Ďalej bolo príznačné, že *Encyklopédia slovenských spisovateľov* neobsahovala na rozdiel od *Slovníka slovenskej literatúry* zoznam autorov hesiel. Okrem mena Karola Rosenbauma ako vedúceho autorského kolektívu v nej nefiguruje nijaké iné meno. Z textu na záložke vyplýva, že dvojzväzková *Encyklopédia slovenských spisovateľov* obsahuje 1 200 hesiel napísaných 88 autormi. Dodám, že ich mená ostali anonymné, v čom takisto treba vidieť trestajúcu ruku vrchnosti.

Zaujímavé sú indicie, ktoré obsahujú úvod encyklopédie. Nenachádzame v ňom

ani zmienku o prehistórii, o zošrotovaní *Slovníka slovenských spisovateľov*. Príznačné je vymedzenie encyklopédie ako „výberového slovníkového diela“. Prečo výberového? Z encyklopédie boli vyradené heslá prekladateľov, čo obmedzilo participáciu svetovistov na jej zostavovaní. Dielo neobsahuje heslá autorov, „ktorých reakčné politické postoje, spočívajúce na ideológii ľudáckeho klérofašizmu, antikomunizmu či pravicového oportunistu, priviedli k občianskej zrade našej vlasti a k politickej emigrácii, nestali sa predmetom pozornosti encyklopédie. Títo autori sa sami vyradili zo spoločenstva našej literatúry a kultúry.“ (Tamže, 6) Tieto konštatovania nepriamo naznačujú dôvody, prečo bol slovník zošrotovaný. Obsahoval totiž v intencii úplnosti literárneho života početné heslá práve tých autorov, ktorí „sa nestali predmetom pozornosti Encyklopédie“. (Tamže)

Dodám, že doteraz nik neporovnával pôvodnú koncepciu slovníka (aspoň vydaného prvého zväzku) s heslami v prepracovanom znení v *Encyklopédii slovenských spisovateľov*, s ich výberom, nikto nešpecifikoval, ktoré heslá „museli“ vypadnúť. Táto úloha teda ostáva do budúcnosti.

Ako výraz kajania sa celého ústavu neskôr vyšla publikácia *Dejinné poučenie KSC a literatúra*. V nej sa splácal tribút vernosti stránickej ideológii, hoci sa v publikácii konštatovalo, že tento výsledok „práce vedcov, teoretikov a kritikov z Literárnovedného ústavu SAV nechce splácať akúsi povinnú, formálnu daň pätnástemu výročiu prijatia Poučenia, ale chce pripamätávať historické poslanie tohto stránického dokumentu“ (*Dejinné poučenie KSC a literatúra* 1986, 373). Na druhej strane editor pripomína, že „autori jednotlivých príspevkov, pracovníci Literárnovedného ústavu SAV, odovzdávajú spoločnosti toto kolektívne dielo v presvedčení, že ním prispievajú k splneniu závažnej ideologickej a kultúrno politickej úlohy“. (Tamže) Dve desiatky vedcov, teda väčšia polovica vedeckých pracovníkov LVÚ SAV, sa v zborníku tým či oným spôsobom vyrovnávajú s touto akiste nevďačnou povinnosťou v situácii, keď už boli na obzore zmeny v spoločenskom vývoji. Veď Gorbačovova perestrojka sa rozbehla v marci 1985. Takmer štyristostranová publikácia nepredstavuje nič iné ako naoktrojovanú povinnú jazdu, ktorá má dnes už iba historický charakter anachronického dokumentu o nesvojprávnom postavení spoločenských vied v Československu v 80. rokoch minulého storočia.

Vo Winczerovom texte prekvapuje časté paušalizovanie a čierno-biele videnie situácie v LVÚ SAV. Hovorí napríklad o „bezkonceptnosti a vedomej skrivodlivosti vedenia politicko-administratívnyim aktom vytvoreného spoločného Literárnovedného ústavu voči neslovakistickej zložke“ (Winczer 2014, 100). Spomína dokonca „éru Rosenbaumovho diktátu a neprijemného paternalizmu“ (tamže, 99), neuvádza však relevantné dôkazy pre svoje tvrdenia. Vedeckovýskumné výkony svetovistov, ktorí pracovali pod Rosenbaumovým vedením vykazujú totiž pomerne kontinuálnu líniu, hoci sa mnohí museli metodicky a metodologicky preorientovať. Na druhej strane treba pozitívne kvitovať, že v 70. rokoch priviedol Rosenbaum do ústavu postupne okrem Jozefa Felixa aj Františka Míku a Petra Zajaca, keď sa ich pozícia na fakultách stala neudržateľnou. Winczer uvádza, že na vedení pracoviska sa spolu s Rosenbaumom „podieľal najprv S. Šmatlák, potom M. Tomčík“, pričom svoje tvrdenie ešte podčiarkuje, keď hovorí o „triumviráte“. (Tamže)

Tieto tvrdenia sú nepodložené. Po prvé, nijaký triumvirát neexistoval. A určite nejestvoval v zložení Rosenbaum, Šmatlák, Tomčík. Miloš Tomčík do jesene 1979 na Slovensku nepôsobil. V rokoch 1963 – 1975 prednášal na Karlovej univerzite v Prahe slovenskú literatúru a od jesene 1976 do konca študijného roka 1978 – 1979 pracoval vo francúzskom Bordeaux ako lektor slovenskej a českej literatúry a jazyka. Koncom roka 1979, keď sa vrátil na Slovensko a stal sa pracovníkom LVÚ SAV, práve vrcholila aféra okolo slovníka. V riadiacej funkcii v ústave nepracoval ani v 80. rokoch minulého storočia. Bol radovým pracovníkom oddelenia literárnej histórie napriek tomu, že ho viackrát z Predsedníctva SAV nabádali, aby vo funkcii riaditeľa vystriedal Karola Rosenbauma. Tomčík tieto návrhy striktne odmietal. K zmene došlo až v roku 1985, keď bol do funkcie riaditeľa LVÚ SAV menovaný Vladimír Brožík.

Odvaha nebola silnou stránkou väčšiny nás, ktorí sme vtedy v ústave pracovali. Svetlou výnimkou bol Ján Koška, ktorý ako jediný nahlas sformuloval kritické výhrady proti realite života v novozaloženom LVÚ SAV. Časopis *Romboid*, ktorý v rokoch 1979 a 1980 pravidelne informoval o slovníku, prinášal pôvodné heslá z neho a vedľa nich reakciu autora, ktorému bolo heslo venované. V 2. čísle ročníka 1980 pod nadpisom *Zo slovníka slovenskej literatúry* nachádzame heslo Ján Koška, ktoré napísal v. p. (Vladimír Petrik). Vedľa neho, pod nadpisom *Čo nie je v slovníku*, nachádzame relatívne obsiahly komentár – výpoveď Jána Košku o sebe. Koška si uvedomuje, že v slovníku nemôže byť všetko, a tak dodáva: „Najhoršie je to, že som po odchode Mikuláša Bakoša, ktorý viedol bývalý ústav svetovej literatúry a jazykov, stratil svoju polohu. Bol to človek, v pohľade ktorého som sa cítil napodiv dobre a celistvo. Teraz visím vo vzduchu.“ (Koška 1980, 74)

Koška sa zamýšľala nad osobitosťami bulharistického výskumu v slovenskom kontexte. Kriticky vníma, že nový ústav je „aj naďalej iba ústavom slovenskej literatúry, hoci si pozmenil názov, a iné odbory neberie veľmi na vedomie ako iné“. (Tamže, 75) Treba zdôrazniť, že Ján Koška si ako jediný nahlas trúfol sponchybníť náplň výskumu v Literárnovednom ústave SAV: „Azda by sme mali nahlas hovoriť o problémoch alebo rovno o úpadku našej literárnovednej svetovistiky v posledných piatich rokoch. Stratilo sa tvorivé napätie medzi ňou a literárnovednou slovakistikou. Slovakistika preradila svetovistiku z partnera na pomocníka, čím ju ako takú na vlastnú škodu zlikvidovala.“ (Tamže) Koška týmito slovami vyjadril názor väčšiny svetovistov, ktorí od roku 1973 ťažko hľadali nadväznosť na iniciatívy Bakošovho ústavu.

Prekvapuje, že Winczer, hoci sám evidoval napätie v oblasti posunu ťažiska svetovistického výskumu, nepostrehol Koškovo písomné vyjadrenie ani celú udalosť okolo neho – jeho vystúpenie totiž vzbudilo značný rozruch. V ústave vzápätí nasledoval tribunál, očividne iniciovaný zhora, t. j. z ústredného výboru. V zasadačke sedel Ján Koška na lavici obžalovaných a patrí k absurdnostiam vtedajšej doby, že rolu žalobcu zohral práve jeden zo svetovistov. Ján Koška sa vedel vecnými argumentmi obhájiť a po jeho vystúpení na obranu svetovistiky sa situácia v ústave začala postupne meniť smerom k otváraniu väčšieho priestoru pre svetovistický výskum. Osobitne to platí o komparatistickom výskume, ktorý okolo seba sústreďoval Dionýz Ďurišin, ale aj o translatologickom výskume (Dušan Slobodník a i.). Svetovisti sa začali čoraz intenzívnejšie domáhať zmeny kurzu. Ján Koška pre-

ukázal ako jeden z mála občiansku odvahu na vrchole normalizačného obdobia.

Napriek tomu, že ostrie Koškovej kritiky mierilo najmä proti vedeniu LVÚ SAV, riaditeľ Karol Rosenbaum sa Jánovi Koškovi za jeho kritické vystúpenie nijako nepomstil. Rosenbaum bol totiž slušný a neútočný riaditeľ, kde sa dalo, tam spravil pre ľudí, čo bolo treba. A bol obetavý, veď vďaka nemu sa ústav zachránil a pokračoval v činnosti.

Ján Koška nerušene pokračoval vo vedeckovýskumnej aktivite, ako o tom svedčí jeho obsiahla bibliografia z prvej polovice 80. rokov minulého storočia. Explicitným dôkazom Rosenbaumovej empatie a rešpektu voči Jánovi Koškovi bol okrem iného Rosenbaumov jubilejný článok pri príležitosti Koškových päťdesiatin. Článok vyšiel v časopise Slovenská literatúra začiatkom roka 1987, teda v čase, keď Rosenbaum už nebol riaditeľom. V závere state Rosenbaum píše: „Ján Koška patrí k tým literárnym vedcom, pracujúcim vo výskume inonárodných literatúr, ktorí tento výskum neizolujú od slovenskej literárnej kultúry, vedome začleňujú výsledky do našej národnej tvorby, pričom prihliadajú aj k recepcii svetovej literatúry.“ (Rosenbaum 1987, 101)

Niekoľko slov k Winczerovmu hodnoteniu Františka Miku. Winczer uviedol, že „aj ťažisko poslania oddelenia literárnej teórie sa v rozpore s názvom povážlivo presunulo do ideologickej oblasti ,boja s nemarxistickými koncepciami‘ a významná úloha pritom pripadla profesorovi Františkovi Mikovi ako vedúcemu tohto oddelenia“. (Winczer 2014, 90) Nemôžem sa ubrániť dojmu, akoby pozorovateľovi Winczerovi ušla výnimočnosť vkladu Františka Miku v 70. a 80. rokoch minulého storočia do viacerých vedných disciplín, ale aj fakt, že sám Miko bol počas pôsobenia v LVÚ SAV vystavený perzekúciám zo strany vrchnosti – stačí pripomenúť osudy niektorých jeho publikácií, napríklad jeho knihy *Analýza literárneho diela* (1987), ktorá bola pozastavená a smela sa distribuovať len v rámci akadémie. Winczer si pritom musel uvedomovať úskalnia, ktorým bolo vystavené vedecké pôsobenie Františka Miku v období normalizácie. Na jednej strane ustavičné obviňovanie z dedičného hriechu štrukturalizmu, na druhej strane perfídne podrazy vrchnosti. Ak na to zabudol, mal po prevrate možnosť reflektovať literárnovedný diskurz, do ktorého sa František Miko aj vo vysokom veku zapájal. Podobne jednostranné postrehy ako Winczerove nenájdem u nijakého iného Mikovho komentátora. Ako dôkaz možno uviesť výsledky seminára *Pamäť literárnej vedy* usporiadaného Ústavom slovenskej literatúry SAV pri príležitosti Mikovej deväťdesiatky v apríli 2010. Ten ukázal šírku a inovatívnosť Mikovho pôsobenia. Všetci referenti a referentky – Dana Hučková, Pavol Žigo, Juraj Vaňko, Jozef Mlacek, Zuzana Kováčová, Renáta Hlavatá, Szabolcz Simon, Jiří Trávníček, Lubomír Plesník, Peter Zajac, René Bílik, Fedor Matejov, Mária Valentová, Miroslava Režná – vyzdvihovali fakt, že teoretický odkaz Františka Miku je stále produktívny a inšpiratívny aj pre aktuálne uvažovanie. Stanislav Rakús v nekrológu podčiarkol, že František Miko „patrí vo svojej oblasti medzi najcitovanejších autorov a budúcnosť toto jeho postavenie nepochybne ešte zvýrazní“. (Rakús, 2010) Podobne sa v zborníku *Myslenie o preklade na Slovensku*, ktorý vyšiel celkom nedávno, vysoko vyzdvihuje pôsobenie Františka Miku v oblasti teórie prekladu. Mária Valentová vidí Mikov vklad „v organickom včlenení kategórie prekladu do interných súvislostí literárneho diela a literárneho procesu“. (Valentová 2014, 83)

Na záver niekoľko poznámok o tzv. čitateľskom krúžku. V polovici 80. rokov Pavol Winczer rozvinul jeho aktivitu, pričom okolie ho chápalo skôr ako súkromnú komunikáciu s niektorými kolegami a kolegyňami. Winczer podľa vlastných slov beztak nerobil nič, „čo by sa dalo ideologicky napadnúť“ a ďalej uvádza: „Aj tak, keď sa asi po dvoch rokoch riaditeľ ústavu o existencii krúžku dozvedel, zakázal ho a nezastal sa ma ani profesor Tomčík, ktorý sa podobne ako Rosenbaum naľakal už toho, že sa v ústave koná nejaká spontánna aktivita, ktorá nebola vedením plánovaná ani odobrená.“ (Winczer 2014, 103) Z tohto opisu vyplýva, akoby činnosť uvedeného krúžku nejakým spôsobom ovplyvňovala chod ústavu. Nebolo to tak, avšak treba konštatovať, že ústav práve čelil opätovnej rabiátnej kritike z ústredného výboru, a to kvôli pohrebu Viktora Kochola v marci 1984. Keď v obradnej sieni cintorína v Slávičom údolí odzneli oficiálne prejavy, smútiace zhromaždenie sa odobralo k otvorenému hrobu. Vtedy k rakve pristúpil niekoľkočlenný (podľa všetkého baptistický) spevácky zbor a zaspieval duchovnú pieseň na rozlúčku. Informácia sa dostala na ÚV a nasledovala séria kritických vyhrážok na adresu vedenia ústavu, ktoré si nevedelo ustrážiť ateistickú líniu na ideologicky profilovanom pracovisku. Rosenbaum zareagoval – zrejme aj pod dojmom vyhrotenej situácie – na myšlienku čitateľského krúžku odmietavo a Winczera sa nezastal údajne ani Miloš Tomčík. Treba však dodať, že obaja menovaní sa zastávali Winczera pribežne a pomáhali mu – rovnako ako všetkým ostatným kolegom a podriadeným – dostať sa z viacerých nepríjemných situácií, ale najmä obstať pri pravidelne sa opakujúcich straníckych previerkach na mestskom výbore strany.

Stačí navyše poukázať na fakt, že Pavol Winczer pracoval v rokoch 1973 – 1989 na plný úväzok, kontinuálne, bez prerušenia, zúčastňoval sa plnohodnotne na činnosti ústavu. Pritom uverejnil desiatky štúdií a statí v zborníkoch a časopisoch, venoval sa prekladateľskej práci a písal doslovy a heslá do literárnych encyklopédií. Zdá sa, že Winczer si neuvedomoval žičlivý prístup vedenia LVÚ SAV k svojej osobe. Svedčí o tom fakt, že aj v kapitole *Profesúra na Inštitúte slavistiky Viedenskej univerzity (1993 – 2003)* sa ponosuje na svoje údajne zložité postavenie v LVÚ SAV. Pri motívoch, ktoré ho presvedčili o potrebe zmeniť pôsobisko a uchádzať sa o post riadneho profesora Viedenskej univerzity, uviedol: „Jednako po dvadsaťročnom ‚normalizačnom‘ zaznávaní a v pozícii človeka na pracovisku dlhý čas iba trpeného (tak sa ku mne správal direktor Rosenbaum) sa mi viedenská profesúra javila ako životná šanca a morálna satisfakcia, ktorú nemožno len tak odmietnuť.“ (Winczer 2014, 125) Po prvé, z môjho hľadiska nepokladám za korektné pripisovať Rosenbaumovi dvadsaťročné zaznávanie. Rosenbaum bol vo funkcii riaditeľa LVÚ SAV dvanásť rokov, po ňom od roku 1985 účinkovalo Brožíkovo vedenie, ktoré vnieslo do ústavu nové smerovanie a novú personálnu politiku. Po druhé, hovoriť o sebe ako o človeku „zaznávanom a na pracovisku iba trpenom“ a spájať to s Karolom Rosenbaumom, je naozaj neopodstatnené.

Ako uvádza Soňa Lesňáková, Winczerove tvrdenia o ére Rosenbaumovho diktátu, Rosenbaumovom paternalizme a pod. sú prisilné: „Ako si potom vysvetliť fakt, že K. Rosenbaum – vedúci autorského kolektívu, ktorý vypracoval heslá do Encyklopédie slovenských spisovateľov – dovolil, aby ‚nežiaducemu‘, ‚trpenému‘ a ‚zaznáva-

nému kádru‘ bolo v nej venované rozsiahle heslo, hoci P. W. bol vtedy autorom len jednej knižnej publikácie?“ (Lesňáková 2014, 3)

Pavol Winczer v spomienkach na viacerých miestach skreslene komentuje dianie v Literárnovednom ústave SAV v 70. a 80. rokoch 20. storočia a niektoré relevantné fakty a procesy obchádza. Navyše prekvapuje, že roku 2014, teda 25 rokov po prevrate, „súdi“ štyroch kolegov, ktorí sa už nemohli brániť. Udivuje, že tak neurobil skôr...

LITERATÚRA

- Koška, Ján. 1980. Čo nie je v slovníku. *Romboid*, 15, 2: 73 – 75.
- Lesňáková, Soňa. 2014. List editorovi knihy Pavla Winczera Skladanie minulosti (evokácie a skice). 6. dec. Na vedomie autorovi príspevku.
- Rakús, Stanislav. 2015. František Miko (13. 4. 1920 Lipany – 13. 11. 2010 Bratislava). Získané 12. dec. <http://www.unipo.sk/napulze/clanky/619-frantisek-miko.html>
- Rosenbaum, Karol. 1979. Úvod. In *Slovník slovenskej literatúry*, 1. zväzok A – H, 5 – 7. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Rosenbaum, Karol. 1984. Úvod. In *Encyklopédia slovenských spisovateľov*, 5 – 7. Bratislava: Obzor.
- Rosenbaum, Karol. 1987. Ján Koška päťdesiatročný. *Slovenská literatúra*, 34, 1: 100 – 101.
- Šmatlák, Stanislav. 1989. Odanonymizovanie Encyklopédie slovenských spisovateľov. *Slovenská literatúra*, 36, 6: 556 – 562.
- Valentová, Mária. 2014. František Miko a teória prekladu. In *Myslenie o preklade na Slovensku*, ed. Libuša Vajdová, 72 – 85. Bratislava: Ústav svetovej literatúry a Kalligram.
- Winczer, Pavol. 2014. Bilancovanie činnosti Literárnovedného ústavu a obzretie sa za dávny Bakošovým ústavom. In *Skladanie minulosti (evokácie a skice)*, ed. Adam Bžoch, 89 – 105. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV.

What was missing in Winczer’s report

History of institutions. Communist censorship.

The contribution critically reacts to some observations by Pavol Winczer about the end of the Institute of World Literature and Languages SAS and its successor, the Institute of Literary Studies SAS. It focuses, among others, on the story of the destroyed Dictionary of Slovak Literature from 1979 and other self-willed acts of communist censorship, which had a destructive effect on the work of scholars. Based on relevant documents and testimonies from the 1970s to 1990s, it is a contribution to the history of these institutions.

Doc. PhDr. Milan Žitný, CSc.
Ústav svetovej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava

Pedagogická fakulta Trnavská univerzita
Priemyselná 4
918 43 Trnava
Slovakia
zitny.milan@gmail.com